

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Саннікова Олександра Ілліча
«Психологія прийняття життєвих рішень особистістю»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01– загальна психологія, історія психології

Час від часу людина на життєвому шляху приймає найважливіше з усіх на той момент рішення. Згідно з ним зміниться майбутнє людини і імовірно життя оточуючих. В цьому життєвому рішенні далеко не все буде раціональним і логічним, всебічно проаналізованим. Швидше це буде власне суб'єктивне бачення ситуації і, вірогідно, це рішення не є найкращим вибором з альтернативних, оскільки «більшість людей не вдається до яких-небудь систематизованих методів, вирішуючи важке запитання вибору, а діють інтуїтивно, проявляючи непослідовність і часто суперечливо» (Р.Кіні).

Історично в системі психологічних понять термін «прийняття рішення» зв'язувався з характеристикою вольового акту, а когнітивна складова, провідні риси особистості, що приймає рішення не досліджувалися (Л.Л.Гурова). В останні часи з'являється все більше досліджень та наукових публікацій щодо прийняття життєвих рішень. Вчені вважають, що життєві рішення пов'язані з особливою відповідальністю, мають провідне значення в життєвому процесі людини та впливають на формування життєвого шляху особистості (Л.В.Помиткіна). Отже, перед психологами - науковцями постає низка завдань, вирішення яких пов'язано з феноменом «прийняття життєвих рішень». До них можна віднести: встановлення механізму прийняття життєвого рішення; з'ясування спектру індивідуально-особистісних властивостей, що впливають на його прийняття; визначення характеру дій людини (інтуїтивний, імпульсивний, авантюристичний або зважений та вивірений); конструювання когнітивної схеми прийняття життєвого рішення, яка позначає, як відомо, організовану систему минулого досвіду, набутого в процесі пізнання і за допомогою якого пояснюється переживання досвіду теперішнього часу; урахування наслідків прийняття рішення в умовах неповноти і

невизначеності; встановлення впливу змінних обставин нестабільного соціуму та інші.

Кількість і якість розв'язаних в дисертації питань виділяє дисертаційну працю О.І. Саннікова «Психологія прийняття життєвих рішень особистістю» і демонструє її актуальність та важливість.

Об'єктом дослідження виступила особистість, котра приймає рішення.

Предметом дослідження - психологічна система прийняття життєвих рішень особистістю як структурно-функціональний феномен.

Предмет дослідження в повній мірі відбивається і розкривається в концепції дослідження, в якій зазначено, що психологічна система прийняття життєвих рішень особистістю складається із трьох функціональних підсистем: блоку особистісних компонентів (сукупність властивостей особистості, які забезпечують прийняття життєвої ситуації, висування варіантів вибору і прийняття життєвого рішення); блоку компонентів взаємодії із середовищем (властивостей особистості, що забезпечують пошук її стратегій, дій із реалізації, оцінці та прогнозу наслідків прийнятого рішення); блоку компонентів рішимості (координація вибору, його реалізація та прогноз наслідків). На думку дисертанта провідною якістю особистості, яка приймає життєві рішення, є рішимість, яка характеризується багатокomпонентністю і цілісністю, впливає на здатність свідомо і незалежно приймати зрілі життєві рішення, вибірково використовуючи при цьому особистісні ресурси. Рішимість презентована різнорівневими характеристиками особистості, які взаємодоповнюють чотири компоненти: орієнтацію (настрoeвiсть) на прийняття життєвого рішення, ергiчнiсть (активнiсть), непохитнiсть (усталенiсть) i розумнiсть (мудрiсть).

О.І. Санніков чітко визначає завдання, які логічно конструюють дисертаційну працю, що втілюється у п'яти послідовних за своїм змістом розділах.

Простежимо відповідність поставлених завдань їх виконанню.

Вирішуючи першу задачу щодо узагальнення наукових досліджень феномену «прийняття життєвих рішень особистістю», дисертант аналізує

стратегіально-стильовий підхід, когнітивно-цільовий підхід, регулятивно-вольовий, системно – структурний, суб'єктно - діяльнісний та ресурсний підходи. Розглядає проблему прийняття рішень в ретроспективі.

Вирішуючи другу задачу О.І. Санніков теоретично обґрунтовує й емпірично доводить, що провідною характеристикою особистості, котра приймає життєві рішення, є рішимість, яка забезпечує можливість знаходити вихід з різноманітних життєвих ситуацій і впливає на формування й реалізацію власного життєвого шляху. Дисертантом представлений опис її компонентів та ознак, проведена аналогія з компонентом Харді - «визов», згідно з якою рішимість передбачає відсутність коливань і роздумів при прийнятті життєвого рішення, обдуманість варіантів вибору і наполегливість у його реалізації.

Вирішуючи третю задачу дисертантом запропонований комплекс засобів діагностичної оцінки характеристик психологічної системи прийняття життєвих рішень та спектру властивостей особистості, розроблений надійний психодіагностичний інструментарій, що дозволяє вивчити показники рішимості.

Вирішуючи наступну – четверту - задачу встановлено, що ресурсами життєвого вибору є індивідуально-психологічні властивості особистості як сукупність взаємозалежних елементів психологічної системи. Її емоційні, когнітивні, мотиваційні й вольові властивості як елементи психологічної системи забезпечують формування суб'єктивної моделі реальної або віртуальної життєвої ситуації. Дисертант стверджує, що залежно від оцінки ситуації актуалізуються ресурси, що потрібні для вибору й прийняття життєвого рішення.

Вирішуючи п'яту задачу, О.І.Санніков, розробив цілісну структурно-функціональну модель психічної регуляції системи прийняття життєвих рішень особистістю, яка поєднує такі складові: емоційну, когнітивну, вольову й мотиваційну. Емоційна регуляція характеризується вибірковістю до психологічних властивостей особистості, котра приймає рішення, активацією особистісних ресурсів, передбаченням результату вибору в складних умовах життєвої ситуації тощо. Специфіка когнітивної регуляції

пов'язана із задіянням, за потреби, інтелектуального ресурсу у функціонування одного із провідних компонентів рішимості – розумності. Вольова регуляція припускає здійснення вольових дій, спрямованих на подолання бар'єрів і труднощів, які виникають при трансформаціях життєвої ситуації задля реалізації вибору особистості. Мотиваційне регулювання виявляється у визначенні й аналізі особистістю умов життєвої ситуації, усвідомленні мети вибору, долученні потрібних ресурсів, підтримці психологічної готовності до прийняття життєвого рішення та адекватної ситуації стратегії вибору і його реалізації.

Дисертантом, в рамках шостої задачі, здійснено диференційно-психологічний аналіз рішимості й особистісних ресурсів вибору.

Презентована авторська технологія професійного консультування, що дозволяє оптимізувати психологічні витрати й підвищити суб'єктивну корисність вибору особистості, що відповідає вирішенню сьомої задачі.

Розглянуті в дисертації питання мають перспективу розвитку наукового пошуку у напрямку вивчення виділених компонентів і функцій рішимості, вивченні особливостей трансформації життєвої ситуації у різних формах життєдіяльності, розширенні розуміння прийняття особистістю життєвої ситуації, розробки методик діагностики окремих компонентів рішимості особистості.

До **основних здобутків** дисертанта, на мою думку, можна віднести наступні переваги дисертації:

- 1) перероблений масив наукової літератури з питань вибору та прийняття рішень, з акцентуванням сучасного стану розвитку методології прийняття рішень, пов'язаного з інтеграцією нормативного і дескриптивного підходів; виділення причин складнощів моделювання прийняття рішень і концентрації уваги на переході до змістовних моделей прийняття рішень, основу яких складають характеристики прийняття рішень і властивості особистості, що приймає рішення;
- 2) вражає емпірична вибірка, усього на різних етапах дослідження обстеженими були 3980 осіб у віці від 19 до 47 років. З них основну вибірку склали 3320 респондентів, вибірку стандартизації оригінального «Тест-

опитувальника компонентів асертивності» і вибірку стандартизації «Тест-опитувальника схильності до авантюристичності» утворили, відповідно, 330 та 340 осіб;

3) побудована структурно-функціональна система «прийняття життєвих рішень особистістю»;

4) презентовано ключові елементи функціонування механізму прийняття життєвого рішення;

5) надана типологія особистості, яка приймає рішення;

6) компетентне і кваліфіковане використання методів математичної статистики не тільки впорядковує безліч досліджуємих параметрів, а й забезпечує строгий логічний аналіз інтегральної властивості особистості - рішимості та конструює 4-х факторну модель, яка структурує індивідуально-психологічні властивості особистості, приймаючої життєві рішення.

7) практичний аспект дисертаційної праці. О.І.Санніковим розроблено теоретично обґрунтовано й апробовано комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження показників рішимості: «Мультидименціональна шкала прийняття життєвих рішень», «Тест-опитувальник компонентів асертивності» (ТОКАС), «Тест-опитувальник схильності до авантюристичності» (АВАНТ-1),

Незважаючи на досягнення дисертанта в отриманні результатів дослідження, вважаю за необхідне вказати на низку **зауважень, питань та побажань:**

1) В дисертації на сторінках (с.118, с.119, с.120, с.46, с.53, с.62, с.261, с.314) представлені визначення понять «вибір», «життєвий вибір», «прийняття рішень», «життєве рішення», «психологічна система прийняття життєвого рішення», які узагальнюються і коригуються на с.358 - 359: «Жизненное решение – цель, данная в условиях определенной или виртуальной жизненной ситуации, достижение которой может быть получено преобразованием условий данной ситуации в соответствии с определенной процедурой, критериями и принятой логикой принятия решения», «Принятие жизненного решения – это система организации и регуляции жизнедеятельности человека, в центре которой находится

личность, принимающее жизненное решение и ответственность за это решение». В авторефераті: на с.6. зазначено, що «розкрито психологічний зміст феномену прийняття життєвих рішень, що характеризує це явище як систему складових (підсистем і компонентів), організація і взаємодія яких відображає цілісність особистості та спрямовує її активність на здійснення вибору з альтернативно можливих варіантів», на с.24 сказано, що: «Прийняття особистістю життєвого рішення – це специфічне явище, що має власну якісну своєрідність, не зводиться лише до специфічної організації, інтеграції традиційних аналітичних процесів, діяльності чи волі...», на с.28 зазначено: «Прийняття життєвих рішень як вибір з альтернативно можливих варіантів детермінований усією психологічною організацією особистості, за участю її різнорівневих і взаємопов'язаних характеристик, що існують в тісному зв'язку і відображують її цілісність». На мою думку, поняття «прийняття життєвих рішень», «життєве рішення», «життєвий вибір» потребує однозначного авторського визначення та чіткого термінологічного поділу.

- 2) Я вважаю, що додаткового роз'яснення або уточнення потребує питання: Чому рішення не розглядається в якості вольовій властивості блоку особистісних компонентів?
- 3) Чи враховується дисертантом, в емпіричному дослідженні факт накопичення індивідуального досвіду в прийнятті життєвих рішень, оскільки у вибірці представлені випробувані в віці від 19 до 47 років?
- 4) Виникає питання про організацію емпіричного дослідження, тобто чи були досліджувані в ситуації прийняття життєвого рішення на момент дослідження, або були в віртуальній ситуації вибору - уявляли або згадували процес прийняття життєвого рішення, або були учасниками формуючого експерименту щодо готовності до прийняття життєвого рішення??
- 5) На мою думку, третє завдання є етапом дослідження.

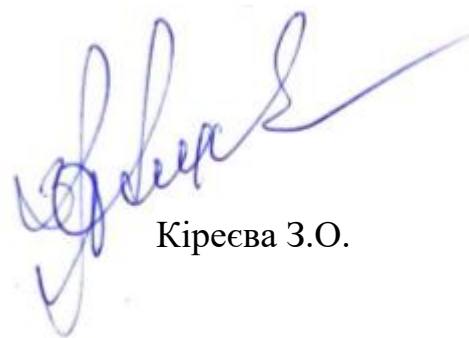
Щодо оформлення: бажано було у рисунках надавати примітку для прийнятих дисертантом скорочень (наприклад рис.4.3.,4.4. та ін.), таблиця 4.13 потребує перенесення в додатки.

Незважаючи на зроблені зауваження, дисертаційна праця О.І. Саннікова «**Психологія прийняття життєвих рішень особистістю**», є завершеною працею, має наукову новизну, а рівень аналізу досліджуваної проблеми, науково - теоретичні узагальнення, створені дисертантом, логіка та послідовність емпіричного дослідження і викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень автора дисертаційної праці та наскрізне проникнення у досліджувану проблему.

Зміст автореферату та публікацій ідентичний змісту основних положень дисертації.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація **Саннікова Олександра Ілліча «Психологія прийняття життєвих рішень особистістю»**, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, які висуваються до докторських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної
психології та психології розвитку особистості
Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова

Кіреєва З.О.

